

Голові разової спеціалізованої вченої ради
Інституту держави і права імені В. М. Корецького
Національної академії наук України,
провідному науковому співробітнику відділу
міжнародного права та права Європейського Союзу,
доктору юридичних наук, професору
Камінській Наталії Василівні

ВІДГУК

**офіційного опонента – доктора юридичних наук, професора,
завідувача кафедри європейського права Львівського національного
університету імені Івана Франка
Микієвича Михайла Миколайовича
на дисертацію Куяна Михайла Володимировича
«Інститут правонаступництва в праві Європейського Союзу», поданої на
здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 29 «Міжнародні
відносини» за спеціальністю 293 - «Міжнародне право»**

Актуальність теми дисертаційної роботи. Актуальність дослідження проблематики правонаступництва в праві Європейського Союзу пов'язана із значною складністю, суперечливістю практики правонаступництва держав і міжнародних організацій в минулому та дискусійністю цієї сфери в міжнародно-правовій доктрині. При цьому, варто відзначити і відсутність комплексних наукових розробок питань правонаступництва міжнародних організацій. Водночас, не можна заперечувати загальний позитивний потенційний функціонал правонаступництва в міжнародних відносинах.

Правонаступництво в Європейському Союзі є досить специфічною категорією, що потребує уваги з позицій міжнародно-правового підґрунтя (аналізу конвенційних джерел та практики правонаступництва держав в минулому) та *de lege lata* ЄС. Визначення у ст. 1 Договору про Європейський Союз Союзу як такого, що замінює Європейське співтовариство і стає його правонаступником спонукає до переосмислення матерії правонаступництва в міжнародному праві. Й у такому контексті інститут правонаступництва набуває якісно нового теоретичного і практичного значення.

Проблематика правонаступництва в праві ЄС потребує осмислення з урахуванням явища європейської інтеграції, що продукує розвиток якісно нової міжнародно-правової інституціоналізації – ЄС як *sui generis* міжнародної організації та його особливої правової системи. У такому аспекті актуальними постають і питання “трансферу” повноважень (передачі суверенних прав) держав-членів на користь ЄС та можливої кваліфікації відповідних випадків “*sui generis*” євроінтеграційного правонаступництва.

Важливим контекстом інституту правонаступництва в праві ЄС, що потребує дослідницької уваги, є поєднання наднаціональності ЄС та його міжнародно-правового підґрунтя – принципів Статуту ООН та міжнародного права, якими Союз керується у своїх діях на міжнародній арені. Зокрема, йдеться про принципи суверенної рівності держав, невтручання у справи внутрішньої компетенції держав.

У зв’язку із прагненнями України набути повноправного членства в ЄС означена проблематика є важливою для врахування змісту обмежень правосуб’єктності та водночас, спеціального статусу держави-члена ЄС, необхідності продовження адаптації національного законодавства до права ЄС, створення механізмів участі України у формуванні органів ЄС, функціонування органів державної влади у взаємодії з органами Європейського Союзу, створення механізму реалізації принципу субсидіарності на рівні держави тощо.

Таким чином, актуальність обраної теми дисертації Куяна Михайла Володимировича, її наукова новизна та практична значущість не викликають сумнівів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації. Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави вважати, що М.В.Куян сумлінно підійшов до аналізу предмета дослідження. Визначення дисертантом об’єкта і предмета дослідження відповідає заявленій темі.

Беручи до уваги перманентний характер та особливий зміст

європейської інтеграції слушним вважаємо формулювання дисертантом мети дослідження як теоретичного осмислення “інституту правонаступництва в праві Європейського Союзу та виявлення його специфіки з урахуванням правової природи Європейського Союзу на сучасному етапі європейської інтеграції”. У цьому плані сформульованій меті логічно корелюють визначені завдання.

Методологічна база дослідження є достатньо обґрунтованою. Правильним, на нашу думку, є використання дисертантом сутнісно-субстанційного, функціонального, гносеологічного, онтологічного, синергетичного, порівняльно-правового підходів та методів: системно-функціонального аналізу, герменевтичного, історико-правового, феноменологічного, а також інших загальнонаукових та спеціальних принципів і методів, що дозволило комплексно дослідити проблематику правонаступництва в праві ЄС.

Структура дисертаційного дослідження є логічною з позиції загальної структури відносин правонаступництва та євроінтеграційної обумовленості цього інституту. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів та висновків.

Серед найбільш важливих напрацювань здобувача відзначимо наступні. У першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження правонаступництва у міжнародному праві і праві Європейського Союзу» автором подано аналіз підходів дослідження правонаступництва у міжнародному праві, актуальних питань правонаступництва у праві ЄС, правової природи Європейського Союзу і його правової системи як визначальних факторів інституту правонаступництва в ЄС та джерел правового регулювання правонаступництва в праві Європейського Союзу.

Можна підтримали висновок дисертанта про те, що “Європейська інтеграція у широкому розумінні є підставою правонаступництва в ЄС, що визначає і особливості інституту правонаступництва в права Європейського Союзу” (с.86). Також, заслуговує на увагу проведена в роботі ідея про те, що

правова природа ЄС як *sui generis* міжнародної організації та правовий статус Союзу є ключовими для розуміння особливостей правонаступництва в ЄС.

У другому розділі «Особливості правового регулювання правонаступництва в праві ЄС» автором проаналізовано юридичні підстави і наслідки правонаступництва в праві ЄС, питання правового статусу суб'єктів та об'єктів правонаступництва, практику правонаступництва європейських інтеграційних організацій щодо міжнародних договорів.

Заслужують на увагу виділені дисертантом теоретичні моделі (види) правонаступництва: євроінтеграційне функціональне правонаступництво та євроінтеграційне організаційне правонаступництво. Й слушним видається висновок, що “у визначені юридичних підстав та наслідків для обох виділених видів (моделей) правонаступництва в праві Європейського Союзу ключове значення мають його установчі договори – Договір про Європейський Союз, Договір про функціонування Європейського Союзу та договори про приєднання держав до ЄС” (с.165).

У третьому розділі «Національна практика держав-членів ЄС у сфері правонаступництва» дисертантом проаналізовано національну практику держав-членів ЄС щодо правонаступництва міжнародних договорів та досвід договірного регулювання питань правонаступництва між Україною, Європейським Союзом та його державами-членами.

Не можна не погодитись із висновками М.В.Куяна, що Європейські співтовариства і нині Європейський Союз відігравали і будуть надалі відігравати важливу позитивну роль у легітимації територіальних трансформацій держав та врегулюванні питань, пов'язаних із правонаступництвом держав, спираючись на відповідні стандарти й, що важливість такої ролі ЄС обумовлена колективним прийняттям рішень ЄС і його державами-членами (с.202).

Можна підтримали позицію дисертанта щодо майбутнього України в ЄС, що “вступ України до ЄС як кінцевий результат асоціації має засвідчити

розширення та поглиблення ідентичності ЄС та водночас ідентичності України як європейської держави” (с.213).

Дослідження М.В.Куяна містить низку й інших цікавих та аргументованих положень і висновків. Дисертаційна робота завершується виваженими та обґрунтованими висновками, які відображають важливі результати дослідження, відповідають поставленій меті і визначеним завданням. На наше переконання, дисертаційне дослідження М.В.Куяна характеризується послідовністю викладу, чіткістю формулювань, обґрунтованістю та достовірністю висновків.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження. Наукова новизна отриманих результатів полягає у тому, що дисертантом проведене комплексне дослідження інституту правонаступництва в праві Європейського Союзу.

Важливо відзначити високий науково-теоретичний рівень та практичне значення результатів дисертації М.В.Куяна. Заслужують на схвалення положення роботи, які відображають новизну дисертаційного дослідження. Багато важливих аспектів теорії правонаступництва в міжнародному праві та праві ЄС набули подальшого розвитку та були удосконалені в рецензованому дисертаційному дослідженні.

Подана до захисту дисертація М.В.Куяна «Інститут правонаступництва в праві Європейського Союзу» містить нові, раніше не захищені наукові положення, які, на нашу думку, є належно обґрунтовані. Отримані дисертантом висновки ґрунтуються на аналізі достатньої кількості джерел (306 найменувань). Результати дослідження були належним чином апробовані на наукових конференціях та семінарах. Отримані у роботі наукові результати у сукупності розв’язують актуальну наукову проблему, що виявляється в системному аналізі інституту правонаступництва в праві Європейського Союзу. Загалом ступінь наукової новизни дисертаційного дослідження, обґрунтованість наведених у ньому положень, висновків і узагальнень

відповідає вимогам до наукових досліджень на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 «Міжнародне право».

Практичне значення результатів дослідження полягає у тому, що сформульовані положення, висновки та пропозиції можуть мати значення для забезпечення реалізації євроінтеграційної політики України з урахуванням досвіду держав-членів ЄС та удосконалення законодавства України, спрямованого на входження України в правовий простір ЄС.

Отже, викладені у дисертаційному дослідженні наукові положення, висновки і рекомендації можуть бути використані у:

- науково-дослідній роботі – для подальших наукових розробок проблематики правонаступництва держав, міжнародних організацій, а також міжнародних договорів, європейської інтеграції;

- законотворчій діяльності – у процесі удосконалення законодавства України, яке має забезпечити участь України у формуванні органів ЄС, функціонування органів державної влади у взаємодії з органами Європейського Союзу, створення механізму реалізації принципу субсидіарності на рівні держави;

- освітньому процесі – при викладанні дисциплін («Міжнародне публічне право», «Європейське право», «Актуальні проблеми європейського права», «Право Європейського Союзу», при підготовці підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, програм і планів семінарських занять з проблематики правонаступництва та європейської інтеграції;

- правозастосуванні – діяльності міжнародних інституцій і державних органів та з метою підвищення кваліфікації працівників таких органів.

Зауваження щодо змісту дисертаційної роботи. Незважаючи на високий рівень здійсненого дисертантом дослідження, у тексті дисертації викладені окремі дискусійні положення, які потребують уточнень і можуть бути озвучені під час публічного захисту дисертації:

1. Вроботі дисертантом неодноразово підкреслювалось значення ключових функціональних принципів ЄС: надання повноважень, субсидіарності і пропорційності як таких, що відображають специфіку правонаступництва в ЄС. Зазначені положення достатньо обґрунтовані в дисертації та не викликають сумнівів. Водночас, вказані принципи переважно стосуються одного блоку правовідносин, які можна пов'язати з правонаступництвом в ЄС. Самим дисертантом виділено та обґрунтовано дві теоретичні моделі правонаступництва. Було б доречно, якби автор більше акцентував, власне, на загальних інституційних принципах – критеріях інституту правонаступництва в праві ЄС.

2. Досліджуючи у Розділі 2 (підрозділ 2.2) питання об'єктів правонаступництва, дисертант акцентує, що “загальним об'єктом наступництва Європейським Союзом його держав-членів є обмежена частина їх добровільно переданих суверенних прав, які Союз уповноважений здійснювати у сферах та обсягах, визначених в ДФЄС і ДЄС” (с.129); “права та обов'язки, пов'язані зі здійсненням зовнішньої (зовнішньо економічної тощо) функції у сферах, віднесених до виключної компетенції Союзу” (с.130); “права та обов'язки держав щодо здійснення правового регулювання у сферах та обсягах, встановлених Договорами ЄС” (с.135)”, а також відзначає про умовність віднесення до об'єктів правонаступництва Союзу відповідних територіальних режимів заморських країн і територій держав-членів ЄС (с.136) та громадянства (с.138). При цьому, в міжнародно-правовій доктрині правонаступництво прийнято пов'язувати передусім з міжнародно-правовими відносинами. Натомість сам дисертант, з посиланням на ст. 351 ДФЄС, зазначає про відсутність правонаступництва Союзу щодо договорів, укладених до 1 січня 1958 року, а для країн, які приєднуються до Союзу, до дати їхнього вступу між однією або кількома державами-членами з однієї сторони, і однією чи кількома третіми країнами, з другої сторони. Під час публічного захисту було б цікаво почути більше аргументації автора щодо

правовідносин внутрішньодержавного характеру як матерії правонаступництва в ЄС.

3. В одному з висновків дослідження дисертантом з посиланням на статтю статті 3 Договору про Європейський Союз і визначену мету Союзу – “підтримувати мир, свої цінності та добробут своїх народів” акцентовано на тому, що “інтеграція нових держав-членів до ЄС, зокрема і України, має супроводжуватись такими змінами права ЄС, які б запроваджували міцні гарантії подальшого мирного розвитку всього Європейського Союзу і його держав-членів”, й що у цьому питанні “важливо ще більше визначити *sui generis* ЄС як найкраще охоронювану нормами міжнародного права та права ЄС” (с.213). Публічний захист тільки б виграв, якщо б дисертант розкрив своє бачення необхідних змін у праві Європейського Союзу.

4. Відомо, що після розпаду Радянського Союзу залишились остаточно не врегульованими питання правонаступництва між Україною та росією.

Які, на думку дисертанта, перспективи вирішення цього питання після перемоги України в російсько-українській війні і вступу нашої держави до ЄС?

Наведені нами міркування мають характер наукової дискусії, і не впливають на загальну високу оцінку дисертаційного дослідження М.В.Куяна та не применшують його науково-практичної цінності. Робота виконана на належному теоретико-методологічному рівні, є цілісною і завершеною.

Повнота викладу результатів дисертації в опублікованих працях. Найбільш вагомі положення і висновки дисертації М.В.Куяна викладені у 9 наукових працях автора, у яких опубліковані основні наукові результати, з яких 4 статті – у наукових фахових виданнях України, та 5 тез доповідей на наукових конференціях. Публікації достатньо відображають результати і висновки дослідження, які, на нашу думку є логічними та обґрунтованими. Кількість, обсяг і зміст друкованих праць відповідають вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про

присудження ступеня доктора філософії, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 (зі змінами й доповненнями).

Відсутність порушення академічної доброчесності. Дисертація є самостійним дослідженням М.В.Куяна, всі сформульовані в ній положення та висновки обґрунтовано на основі власних досліджень та зроблено посилання на наукові праці дисертанта, наведені в додатку. Перелік основних праць дисертанта також міститься у списку використаних джерел. Усі праці здобувача, у яких опубліковані основні наукові результати дисертації, є одноосібними, пов'язаними з темою дисертаційного дослідження та розкривають його зміст. У дисертаційній роботі не виявлено ознак академічного плагіату та інших порушень, що могли б поставити під сумнів самостійний характер виконаного автором дослідження.

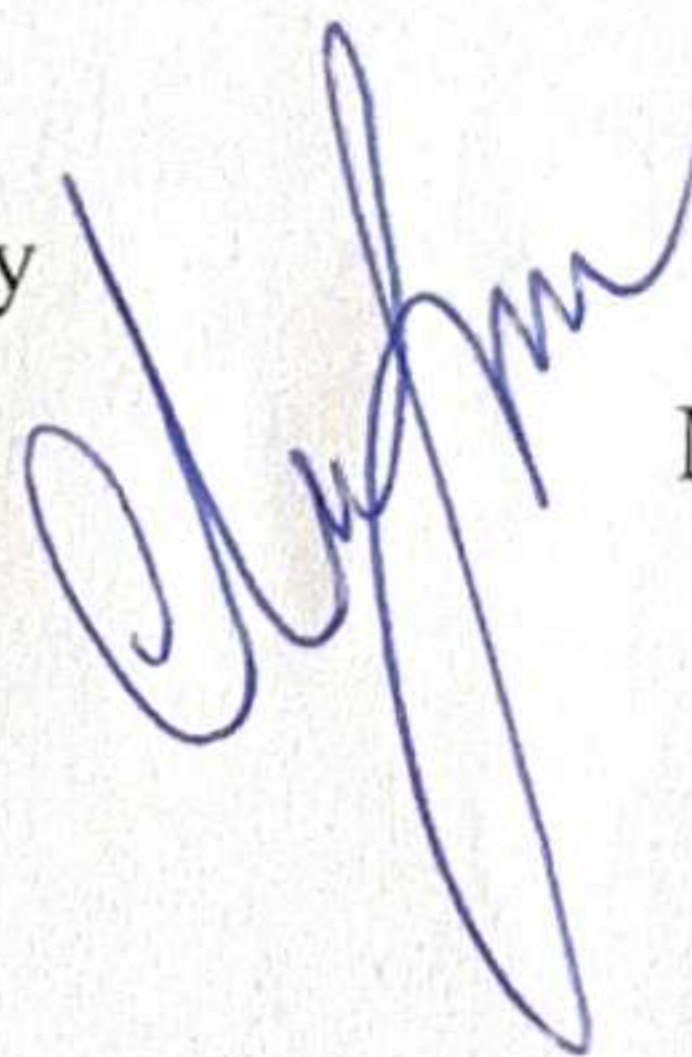
Ідентичність змісту анотації та основних положень дисертації. Аналіз змісту анотації дисертації засвідчує її відповідність основним положенням, які викладено у тексті дисертації. Анотація не містить положень чи ідей, які не зазначені в основному тексті дисертації. Анотація подана українською та англійською мовами і є узагальненим коротким викладом основного змісту дисертації та основних результатів дослідження, позначених елементами наукової новизни.

Загальний висновок. На підставі вищевикладеного можна вважати, що дисертація Куяна Михайла Володимировича на тему «Інститут правонаступництва в праві Європейського Союзу» є завершеною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано нові теоретично обґрунтовані результати. Дисертація та її анотація відповідають вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття ступеня доктора філософії і встановлені Порядком присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України від 21.03.2022

року № 341 та від 19.05.2023 року № 502), та Вимогам до оформлення дисертації, затвердженим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 року № 40 (зі змінами), їхній зміст відповідає спеціальності 293 Міжнародне право, а автор дисертації – Куян Михайло Володимирович, за результатами і на підставі публічного захисту в установленому порядку, заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 29 Міжнародні відносини за спеціальністю 293 Міжнародне право.

Офіційний опонент:

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри європейського права
Львівського національного університету
імені Івана Франка

М.М.МИКІЄВИЧ

Підпис Микієвича *М.М.*
ПІДТВЕРДЖУЮ
ВЧЕНИЙ СЕКРЕТАР
ЛЬВІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

